

Eind goed. Lezing voor de Generale Synode van de Protestantse Kerk in Nederland op 11 november 2021 in de Jaarbeurs te Utrecht

Theo Boer

Hoogleraar Ethiek van de gezondheidszorg, PThU, Groningen

Conceptversie, embargo tot 11 november, 10.00

Voorzitter, geachte synode, dames en heren, broeders en zusters,

Sinds wij het vijftig jaar geleden voor het eerst bespreekbaar maakten, het dertig jaar geleden gingen reguleren en het twintig jaar terug legaliseerden, is euthanasie uit het landschap van doodgaan in Nederland niet meer weg te denken. In sommige delen van Nederland is euthanasie inmiddels de directe doodsoorzaak bij één op de zeven overlijdens en de cijfers blijven stijgen. Naar schatting zitten we inmiddels op ruim 7000 euthanasieën per jaar. Ook de aanleidingen veranderen. Was aan het begin euthanasie vooral een optie als iemand terminaal ziek was, nu kiezen in toenemende mate ook anderen voor een geregisseerde dood: mensen met chronische aandoeningen, met psychiatrische problemen, gestapelde ouderdomsklachten, mensen met beginnende en mensen met gevorderde dementie, en hier en daar ook mensen met een voltooid leven. Voor velen is de mogelijkheid van euthanasie een soort levensverzekering: als de nood aan de man komt, is er altijd nog de dood. Onzekerheid of de laatste dagen, weken of maanden van je leven misschien niet verschrikkelijk gaan worden, kan een permanente schaduw op je levensvreugde werpen. Wie vertrouwt dat het einde goed zal zijn, ziet de jaren die daaraan voorafgaan positiever in. Vergelijk euthanasie met de beschikbaarheid van een nooduitgang voor mensen met claustrofobie. Een plaatsje dichtbij de nooduitgang betekent dat je eindelijk weer naar het theater durft, hoe onwaarschijnlijk ook dat je daadwerkelijk een keer die zaal uit rent.

Moeten we aan iets wat zo vanzelfsprekend is, dan toch een lezing wijden? ‘Euthanasie, dat weten we toch immers wel?’ hoor ik soms als ik mensen vertel over mijn onderzoeksthema’s. Welnu, precies omdat euthanasie zo vanzelfsprekend is, moeten we het er vandaag over hebben. Volgens een recente enquête is één op de negen Nederlanders bang dat euthanasie hun ongevraagd zal overkomen. Onderzoek toont aan dat nabestaanden gemengde gevoelens ervaren bij de euthanasie van een geliefde, ook als die dood zeer gewenst was. Dokters blijven euthanasie emotioneel lastig vinden en steeds vaker besteden zij een euthanasie uit aan het Expertisecentrum Euthanasie. Het Openbaar Ministerie blijft benadrukken dat euthanasie niet zonder reden in het Wetboek van Strafrecht staat, hoogleraar bestuurskunde Paul Frissen bepleit behoud van een taboe op doden en volgens denker des Vaderlands Paul van Tongeren moet euthanasie een tobberig thema blijven. Een mens doden, al is het op hun verzoek, of een mens helpen bij zelfdoding is en blijft een grensoverschrijdende handeling. Medisch, emotioneel, juridisch, wijsgerig, politiek.

Maar laat ik vandaag wel helder zijn: dit is geen pleidooi om euthanasie terug te draaien. Euthanasie is een politieke realiteit en voor democratisch genomen besluiten moeten we ook als kerk respect hebben. Ethisch gesproken kan euthanasie een aanvaardbare

noodoplossing zijn. Maar wel een noodoplossing, dus blijft het van belang om als christenen te blijven zoeken naar andere manieren om waardig of waardiger te sterven, blijft het van belang om te zoeken naar bronnen van normativiteit, kracht en troost.

Protestanten en euthanasie: een terugblik

Maar ik wil u eerst kort meenemen naar de geschiedenis. Want euthanasie in Nederland kan niet begrepen worden zonder aandacht voor de rol van protestanten, en die rol is groter dan de meeste Nederlanders aannemen. Het begon allemaal in 1969 toen de vrijzinnig-protestantse psychiater Jan Hendrik van den Berg bij de christelijke uitgever Callenbach zijn baanbrekende pamflet *Medische macht en medische ethiek* publiceerde. Met behulp van indringende foto's betoogde Van den Berg dat artsen soms de moed moeten opbrengen om patiënten te doden die zij ten onrechte in leven hebben gehouden en die nu ernstig lijden. De bekende predikant J.J. Buskes sloot zich als één van de eersten bij dit standpunt aan. De Hervormde synode bracht in 1972 een euthanasierapport uit met opvallende openheid voor euthanasie. Toonaangevende theologen ondersteunden de euthanasiegedachte: de Groningse ethicus Roscam Abbing muntte het begrip 'verantwoord bejaardenschap': tijdig plaats maken voor nieuwe generaties. De Utrechtse ethiekprofessor Hannes de Graaf vervulde een belangrijke rol bij de toen nog jonge NVVE, net als de jonge Leidse theologe Heleen Dupuis die één van haar eerste voorzitters werd. De Gereformeerde dokters Cees van der Meer en Cor Spreeuwenberg speelden een leidende rol bij het bespreekbaar maken van euthanasie in de ziekenhuiszorg respectievelijk de huisartsengeneeskunde. Een Synodaal-Gereformeerd rapport uit 1984 bepleitte euthanasie bovendien ook als oplossing bij psychiatrische aandoeningen en in 1993 vroegen de gezamenlijke synoden, Samen op Weg inmiddels, om begrip voor de beslissing om het leven van ernstig gehandicapte pasgeborenen te beëindigen.

Eén theoloog mag hier vooral niet onvermeld lijven: Harry Kuitert. Met drie meeslepende boeken wist de VU-dogmaticus en lid van de Gezondheidsraad zowel kerkleden als niet-kerkleden tot begrip voor euthanasie te bewegen. Historicus James Kennedy rekt Kuitert en Dupuis – samen met de arts en politicus Jan Muntendam en de gezondheidsjurist Henk Leenen – tot de 'euthanasie-elite' in de beginjaren tachtig. En hoewel gereformeerden en hervormden destijds aan zes universiteiten theologische faculteiten hadden, is mij van geen van hun ethiekhooqleraren serieuze kritiek bekend. Uit enquêtes onder kerkleden bleek dat de steun voor euthanasie weliswaar kleiner was, maar nog steeds aanzienlijk. Denk daarbij ook aan de steun van protestantse media als de NCRV, de IKON en Trouw. We kunnen dus bepaald spreken van innige betrekkingen tussen protestanten en euthanasie. Het motorblok van de Nederlandse euthanasiebeweging bestond grotendeels uit het liberale smaldeel van het protestantisme.

Verklaringen

Wat verklaart nu deze protestantse steun voor euthanasie? Ik noem hier zes mogelijke verklaringen. Allereerst zijn protestanten individualisten: zij benadrukken in navolging van Luther dat het heil niet via de kerk loopt en dat een mens vooral individueel verantwoordelijk is. Als er al religieuze bezwaren tegen euthanasie bestaan, moet de individuele gelovige daarover primair aan God verantwoording afleggen. Een tweede aspect is de door protestanten benadrukte vrijheid van de wet. God, zo weten protestanten, stem je niet gunstig

door je aan regels te houden. Die moet je eerder relativëren. De uit Amerika overwaaiende situatie-ethiek zegt dat als een handeling niet bijdraagt aan het grotere goed – zoals wanneer behoud van leven ondraaglijk lijden veroorzaakt –, het *Gebot der Stunde* het je toestaat om de regel te overtreden – ja, dat zelfs van je kan eisen. Een relativering van de wet dus. Ten derde heeft het Nederlandse protestantisme weinig op met het natuurrecht en nog minder met een natuurlijke dood als norm. Roscam Abbing noemde een beroep op de natuur een ‘ernstige theologische fout’ en het gereformeerde synoderapport benadrukte: ‘De natuur is niet God.’ Hoewel voor veel mensen een natuurlijke dood nog wel een ideale dood is, vind je hiervoor dus geen steun bij theologen, zelfs niet bij de Apeldoornse en Kampense hoogleraren die euthanasie afwezen. Ten vierde relativeert in veel protestantse geschriften de hoop op een hiernamaals de angst voor een geregisseerde dood. ‘Wie verzadigd is van het leven,’ aldus de Hervormden in 1972, ‘kan zijn leven teruggeven aan God en plaats maken voor anderen.’ Van Kuitert is de uitspraak dat we omdat we in het geloof in een hiernamaals aan God ‘eerbiedig zelf het entreebewijs mogen teruggeven’. Frequent zijn tot op vandaag de verwijzingen naar euthanasie als verlossing naar een leven in het licht, met het weerzien met overleden geliefden als dominant motief. Niet dat die vooruitzichten een beslissing tot euthanasie motivéerden, maar ze maakten hem wel minder bitter. Ten vijfde heeft ook het calvinistische streven naar transparantie het streven naar legalisering gevoed. Niet voor niets behoort Nederland tot de top-zeven van minst corrupte landen. De Calvinist houdt niet van grijze zones. Liever legaliseren dan een oogje toeknippen: dat mag dan overal ter wereld gebeuren, maar wij zijn anders. Daar komt als zesde element bij dat protestanten (en vooral Gereformeerden, zeg ik uit ervaring) graag de mouwen opstropen. Als blijkt dat mensen mede door medisch toedoen ondraaglijk lijden, willen zij het veroorzaakte leed graag verhelpen. Historicus Kennedy noemt de barmhartigheid als belangrijkste motief voor de Nederlandse *Alleingang* op het terrein van euthanasie.

Maar dat de christelijke barmhartigheid het eigenlijke narratief achter euthanasie vormde, verklaart tegelijkertijd waarom protestanten er gaandeweg minder enthousiast over zijn geworden. De statistieken bewijzen het: stonden in 1970 38% van de protestanten onvoorwaardelijk achter euthanasie, in 2018 was dit percentage geslonken tot 24%. De Samen-op-Weg kerken brachten in 1999 een opmerkelijk kritische verklaring over de ophanden Euthanasiewet uit. ‘Met legalisering wordt een grens overschreden die niet mag worden overschreden’, aldus de kerkleiding. Langzaam realiseerden velen zich in de kerken dat euthanasie medisch gesproken steeds minder urgent werd. De bestrijding van pijn, misselijkheid, benauwdheid en angst nam sinds de 1990er jaren een overtuigende vlucht. Nog steeds wordt er geleden en gaan er dingen mis, maar dat is niet te vergelijken met de ellende die een stervende kankerpatiënt dertig jaar geleden te wachten stond. Als er één periode in de geschiedenis bestaat waarin euthanasie *minder* nodig is om ons voor een vreselijk overlijden te behoeden, dan wel nu.

Terwijl het barmhartigheidsmotief om medische redenen minder urgent werd, won het autonomiemotief maatschappelijk aan gewicht. Zelf beslissen of je wilt leven en hoe je wilt sterven. Sommige theologen voorzagen die autonomiegedachte van een theologische rechtvaardiging. De Franse rooms-katholieke geestelijke Jacques Pohier noemt het ‘blasfemisch om te denken dat God ons het leven heeft gegeven zonder dat we erover mogen beschikken, ten goede of ten kwade, volgens ons eigen oordeel.’ Nu belijden wij inderdaad

dat het leven een gave van God is. Maar als we ‘God’ met een hoofdletter spellen, dus als er ook maar iets van klopt dat God de oorzaak is van de *Big Bang*, dat God elk van de twee biljoen melkwegstelsels in zijn hand houdt en tegelijkertijd al mijn haren geteld heeft, als het waar is dat de toekomst van het universum bij God in veilige handen is, welnu: dan vraagt dat een onnavolgbare manier van omgaan met die gave. De klemtoon moet van het leven als *gave* van God naar het leven als gave van *God*.

De Canadese hoogleraar liturgiestudies Lizette Larson-Miller kiest haar insteek bij de doop. Vanaf het moment dat iemand gedoopt is, is hij niet langer eigendom van zichzelf. ‘Ikzelf leef niet meer, maar Christus leeft in mij.’ Larson benadrukt dat wanneer wij door de doop Christus toebehoren, dit niet slechts een deel van onszelf is (namelijk onze ziel of ons geestelijk leven) maar ons hele zijn, dus ook fysiek. ‘Als we met Christus bekleed worden, worden we met de hele Christus bekleed; zijn incarnatie, zijn leven, zijn lijden, zijn dood, zijn opstanding, zijn hemelvaart en zijn verheerlijking.’ Dat legt, zo Larson-Miller, beperkingen op aan wat we met ons lichaam mogen en willen doen maar betekent ook een belofte van troost.

Het euthanasieverzoek als hulpvraag

Voordat we over troost verder spreken nog iets over het volgende: wat is eigenlijk de hulpvraag bij een euthanasieverzoek? Op een primair medisch niveau is het een vraag aan de dokter om te doen wat we niet kunnen of durven, of waarvan we bang zijn dat als we het zelf doen, er iets vreselijk fout kan gaan. Een euthanasieverzoek is daarnaast een vraag om nabijheid en wijsheid: het is nogal wat om ervoor te kiezen om niet langer te bestaan en de dokter symboliseert misschien wel meer dan enig andere professional deugden als barmhartigheid en verstandigheid die een garantie bieden dat die stap niet lichtvaardig gezet wordt.

Daarbij zijn we bij de eigenlijke dimensie aan de hulpvraag: wat betekent het om te vragen om gedood te worden? Alle retoriek over eigen regie ten spijt denk ik dat er heel weinig mensen zijn bij wie een actieve doodswens *niet* voortkomt uit ernstig lijden in combinatie met een tekort aan positieve ervaringen. Ik ontmoette in de afgelopen jaren veel mensen met een actieve doodswens. Bij sommigen verdween die wens na een onverwachte, veelal niet-medische gebeurtenis. Zoals de dame met een persistente doodswens op grond van ondraaglijk en uitzichtloos psychiatrisch lijden, die weer opkrabbelde toen zij onverwacht een grote erfenis kreeg; zoals de man die dood wilde vanwege een ernstige autistische stoornis, maar zijn doodswens twintig jaar uitstelde nadat hij onverwacht de liefde van zijn leven ontmoette; of zoals de delinquent bij wie de SCEN-arts al had ingestemd met de euthanasie, maar die dankzij een sterk verbeterd regime het leven weer aan kon.

Veel mensen vragen niet om de dood, maar om een einde aan *dit* leven. Ze zouden graag doorleven als ze maar van die ziekte af waren, van die eenzaamheid, die kwetsbaarheid, dat zwaard van Damocles. Maar het zijn wisselende verhalen: sommigen houden het zelfs met de grootste erfenis of de liefste partner niet meer vol. Hun lijden is zo persistent dat elke positiviteit wordt overschaduwd. Die realiteit moeten we onder ogen zien – pastoraal en ethisch. Ik denk aan mijn eigen broer die dit jaar overleed na een kort ziekbed. Doodziek door de uitzaaiingen van een onbekende primaire tumor die op zijn ingewanden drukten en met pijn in zijn hele lichaam hield hij zich aan elke strohalm vast die hem door

geliefden werd aangereikt. Maar een week later vertelde de oncoloog dat er medisch gezien geen hoop was. Hans werd in de auto gezet, kroop de trap op, ging in zichzelf gekeerd in bed liggen, wilde niemand meer zien en stierf de volgende ochtend een natuurlijke dood. Zo kan het zijn. Je realiseren dat er geen hoop meer is kan ook onderdeel zijn van levenskunst.

Maar terwijl in de laatste decennia de palliatieve zorg sterk verbeterde, veranderde bij velen ook de perceptie van wat lijden is. Lijden waar palliatieve zorg minder goed tegen is opgewassen. Zelfs bij fysieke aandoeningen zijn het steeds minder vaak de fysieke klachten en vaker de eentonigheid, de verloren zelfstandigheid, de afwezigheid van welke vorm van uitdaging of groei ook, de onzekerheid, de somberheid, de eenzaamheid, het verlies van leeftijdsgenoten en het verlies van waardigheid. Het zijn elementen die door Els van Wijngaarden in haar onderzoek naar voltooid leven worden samengevat als: geen verbinding meer ervaren.

Troost en hoop

Ze zeggen wel eens: een mens kan dertig dagen zonder eten, drie dagen zonder drinken, drie minuten zonder zuurstof, maar nog geen drie seconden zonder hoop. Ik zie daarom de opdracht van de christelijke kerk in de context van ziekte en verval vooral in een heroriëntatie op de christelijke hoop. Een van de mooiste Bijbelteksten in dit verband is de tekst van Paulus uit II Kor. 4:16, geschreven als bekend is dat Paulus lijdt onder het verval van zijn lichaam als gevolg van een of meer ernstige kwalen. ‘Daarom verliezen wij de moed niet,’ schrijft hij, ‘maar al vervalt ook onze uiterlijke mens, nochtans wordt de innerlijke van dag tot dag vernieuwd.’

Waarom is dit zo’n krachtige tekst? Omdat de realiteit vaak zo anders is, en omdat deze tekst dus revolutionair is. De Prediker wist er alles van, Job, Izaäk, Elia. Ook zelf kennen we allemaal mensen wier geduld, motivatie, optimisme, mildheid en wijsheid allerminst ‘van dag tot dag vernieuwd’ worden. Bekijk maar eens een aflevering van *De rijdende rechter* of *Het familiediner*. Mensen die met het jaar onverzoenlijker en cynischer worden. Het kan ook onszelf overkomen. Daar kun je levenskunst tegenover zetten en dat gebeurt ook. Een existentiële gerontologie zoals Frits de Lange bepleit, waarbij de waarde van het ouder worden wijsgerig en antropologisch wordt uitgewerkt en waar temidden van verval zowel naar winstpunten als naar berusting wordt gezocht. Misschien is het in het leven net zo: niet alleen leren opgaan en blinken, maar ook leren verzinken. In de bergsport geldt dat de grootste uitdaging niet het halen van de top is maar het veilig kunnen afdalen.

Levenskunst is al heel wat, maar de uitspraak van Paulus doet nog meer. Zij is een geloofsuitspraak, een oproep aan volgelingen van Jezus om met Gods hulp weerwerk te bieden aan verdriet over het verlies van vermogens, over onrecht ons aangedaan en poetsen ons gebakken, aan schaamte om wat we hebben aangericht en aan angst voor wat kan komen. Vernieuwing van de innerlijke mens is geen wet van Meden en Perzen zoals veroudering dat wel is. Zij moet op de neergang bevochten worden; zij is een toezegging voor wie ‘dag aan dag met Christus leven’.

Daarmee is deze belofte ook een oproep tot positief denken nog ruim voordat de nood aan de man is. Net zoals het verstandig is om een slipcursus te volgen nog voor de vorst invalt, wil je al in je goede dagen dagelijks met Jezus leven. U en ik, zoals wij hier samen zijn, niét pas als het noodlot mocht toeslaan. In één opzicht lijkt het leven met Jezus dus op

het vroegtijdig regelen van een wilsverklaring: je wilt voorbereid zijn voor het geval er kwade dagen aanbreken. Je dát realiseren maakt het, als het dan zover is, misschien makkelijker om je verval te relativiseren. Wie zijn handen heeft leren vouwen, is nooit alleen.

Maar er is niet alleen hoop voor, maar ook na het sterven. Voor gelovigen duidt ‘eind goed’ vooral op de eeuwige schuilplaats die zij vinden bij God. Voor Paulus is het vooruitzicht van een eeuwig leven een krachtbron om het vol te houden. ‘Ik ben ervan overtuigd dat het lijden van deze tijd in geen verhouding staat tot de luister die ons in de toekomst zal worden geopenbaard.’ Het geloof in de opstanding is voor hem geen bonus op geloven maar een wezenlijk onderdeel ervan. ‘Als wij alleen voor dit leven op Christus hopen, zijn wij de beklagenswaardigste mensen die er zijn.’ Vandaar dat ik ‘Veilig in Jezus’ armen’ beschouw als een van de meest ontroerende teksten boven een rouwbericht, want hij symboliseert liefde en geborgenheid, als een kind dat in de rokken van zijn moeder vlucht.

Het christelijk geloof is geen mooiweergeloof, een geloof dat je ervan verzekert dat ziekte en ellende je pad niet zullen kruisen. Wie zo in het leven staan, vinden in hun godsgeloof bij tegenslagen geen steun maar juist een bittere vijand. Want wie met Christus leeft, takelt wel degelijk ook af, krijgt ziekten, ongelukken en gaat dood, en dat overkomt ook hun geliefden. Maar ook dan vernieuwt hun leven zich van dag tot dag, tot in het aangezicht van de dood – niet dankzij henzelf maar dankzij degene aan wie ze zich vastklampen. Als wijnranken verbonden met de wijnstok. Harry Kuitert zei eens: ‘Vriendschap met de eeuwige God is eeuwige vriendschap.’ In wie ouder of ziek worden ligt een waarde die door neergang niet kán worden aangetast, want hij wordt geborgd bij en door God.

U hebt mij vandaag nog niet over het gebod ‘gij zult niet doden’ gehoord. Dat doe ik in mijn essay wel degelijk en daar is alle reden voor: het verbod op doden is in kerk én maatschappij als de zuurstof waarvan we leven: zo vanzelfsprekend dat je het er juist daarom niet over hebt. Van belang is om op te merken dat dit gebod in de kerkgeschiedenis, of het nu bij Augustinus, Thomas van Aquino, Karl Barth of de Rooms-Katholieke Kerk is, ook altijd is uitgelegd als betrekking hebbend op zelfdoding. Maar vandaag wil ik een andere vraag stellen: niet of euthanasie mag of niet, maar of het bij ons als christenen past. Volgens zowel Barth als Bonhoeffer moet je het gebod eigenlijk uitleggen als een vorm van troost. In theologische taal: de geboden zijn ten diepste een toezegging van genade. ‘Gij zult niet doden’ betekent ook ‘U zult niet meer willen doden; u zult er geen aanleiding meer toe hebben’. Het ultieme argument tegen de zelfgekozen dood is uiteindelijk dan ook geen gebod maar een belofte. Het is niet: je moet leven, maar: je mag leven, aldus Barth. Het zal je lukken. Waar God mensen normen aanreikt, kan het niet anders of Hij zelf is het die mensen door hun leven heen bijstaat. Die waarde bij beslissingen rondom het levenseinde present stellen, is misschien wel de *core business* van het pastoraat.

Besluit

Na dit theologische excurs ga ik nog kort terug naar de maatschappelijke realiteit. Actieve levensbeëindiging in Nederland blijft terrein winnen. Toen Steven Pleiter afscheid nam bij het Expertisecentrum Euthanasie zei een verdere verdubbeling van de aantallen te verwachten. De medische betrokkenheid van dokters bij het levenseinde is in Nederland hoog en stijgt nog verder. Wereldwijd behoren we tot de landen met het hoogste percentage palliatieve sedaties. Discussies zijn gaande over levensbeëindiging bij kinderen onder de

twalf jaar, bij patiënten met gevorderde dementie en bij mensen met een voltooid leven. De vraag is of het daarbij zal blijven. Naarmate we euthanasie wenselijker en waardiger gaan vinden – vooraf te plannen, geen zorgafhankelijkheid, geen zinloos lijden en ook geen zorg die steeds moeilijker op te brengen is – wordt de vraag actueler waarom we dit niet ook aan anderen gunnen. Wilsbekwame mensen hebben gebot met het voorrecht om een verzoek tot waardig sterven te kunnen doen. De mensen die niet meer wilsbekwaam zijn, boffen als ze een wilsverklaring hebben opgesteld.

De vraag die zich aandient, is: hoe lang duurt het voordat we het als een vorm van discriminatie zien dat mensen die niet om euthanasie kunnen vragen, dit gezegende levenseinde moeten ontberen? Mensen van wie wij misschien kunnen vaststellen dat ze veel ernstiger lijden dan anderen die wél euthanasie krijgen? Mensen van wie wij zeker weten dat ze dit ooit gewild zouden hebben, maar die dat dom genoeg nooit op schrift hebben gesteld? Mensen die dit nooit op schrift hebben gesteld omdat ze dat niet kunnen, maar die, als ze wilsbekwaam waren geweest, ongetwijfeld om dat waardige einde hadden gevraagd? Daarmee zijn we, langs de weg van de ‘vrijwillige euthanasie’, alsnog dicht bij levensbeëindiging niet op verzoek.

Van het argument ‘dit zal nooit gebeuren, we zijn er immers zelf bij’ ben ik inmiddels niet meer onder de indruk, evenmin als van het argument dat wie vraagtekens plaatsen, onruststokers zijn. Er zijn legio bewijzen voor de stelling dat wetten niet alleen het gevolg zijn van een veranderende moraal, maar er op hun beurt er ook een oorzaak van zijn. Net zoals de luchtvaart onze hele opvatting en beleving van afstand, reizen, toerisme, handel en economie op zijn kop heeft gezet, blijkt de mogelijkheid van euthanasie onze hele visie op kwetsbaarheid, afhankelijkheid en sterfelijkheid te beïnvloeden. Ook van wie daar niet voor kiezen. Annemarieke van der Woude hekelde in 2010 al de ‘keuzestress’ die dit ons bezorgt: wat voor de één die welkome nooduitgang is, geeft de ander het gevoel opgezadeld te zijn met een onwelkome keuze, namelijk of men al dan niet wenst door te leven. Euthanasie mag sommigen dan helpen te leven, maar tegelijk kan de optie om het leven te beëindigen onze levenskunst ook ondermijnen. Waar zijn de mensen die, als we oud, kwetsbaar en somber zijn geworden, ons liefdevol in onze rolstoel hijsen en zeggen: ‘Kom op pa, kom op ma, geef het in Gods naam toch niet op!’ Zijn zij er nog, die de kunst verstaan om ons moed in te spreken?

Al in 1951 waarschuwde de Amerikaanse presbyteriaan John Sutherland Bonnell voor een ongewenste ontwikkeling wanneer euthanasie wordt toegestaan bij terminale ziekten van wilsbekwame mensen. ‘Ieder weldenkend mens,’ aldus Sutherland Bonnell, ‘moet beseffen dat als het principe van euthanasie eenmaal is erkend, de toepassing ervan vrijwel zeker zal worden uitgebreid tot nieuwe groepen.’ Zeventig jaar later is Nederland bezig het gelijk van Sutherland Bonnell te bewijzen. Tenzij? Tenzij er een moment aanbreekt dat we zeggen: ‘Genoeg gemoderniseerd! Hier trekken wij de lijn. De rek is eruit.’ Zolang dat niet is gebeurd en wij nog steeds aan het verkennen zijn welk verborgen potentieel de Euthanasiewet ook nu nog biedt, is euthanasie in Nederland behalve een verworvenheid ook een reden tot alertheid.

Ik dank u wel.